

•  
ANALELE ȘTIINȚIFICE  
ALE  
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”  
DIN IAȘI  
(SERIE NOUĂ)

# ISTORIE

TOM LXXI  
2025

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

## COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nelu Zugravu (Iași), Neculai Bolohan (Iași), Alexandru-Florin Platon (Iași), Petronel Zahariuc (Iași), Ștefan S. Gorovei (Iași), Maria Magdalena Székely (Iași), Cristian Ploscaru (Iași), Claudiu Topor (Iași), Gabriel Leanca (Iași), Gheorghe Iacob (Iași), Ovidiu Buruiană (Iași), Victor Spinei, membru al Academiei Române (Iași), Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române (Cluj-Napoca), Ovidiu Cristea (București), Rudolf Dinu (București), Antal Lukács (București), Ion Eremia (Chișinău), Ion Varta (Chișinău), Dennis Deletant (Londra), Carol Iancu (Montpellier), Hans-Christian Maner (Mainz).

## COMITETUL DE REDACȚIE:

Laurențiu Rădvan (redactor șef),  
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Ionuț Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu,  
Adrian Vițalaru (secretar de redacție),  
Mihai-Bogdan Atanasiu (secretar de redacție).

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele, cărțile și revistele propuse pentru schimb,  
ca și orice corespondență se vor trimite redacției:

**Laurențiu Rădvan**

Facultatea de Istorie  
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași  
B-dul Carol I 11,  
700506, Iași, România  
Tel.: 40-(0)232-20.12.74  
e-mail: [radvan@uaic.ro](mailto:radvan@uaic.ro)

ISSN 1221-843X  
eISSN 2821-4617  
Printed in Romania

## CUPRINS

|                                                                                                                                                                                                       |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Andi Mihalache, <i>Seninul întortocheat al cerului: cromatică, istorie și cultură (I)</i>                                                                                                             | 7   |
| Daniel Mirea, <i>Datarea a patru documente din timpul lui Sigismund de Luxemburg și al lui Vlad Dracul</i> .....                                                                                      | 47  |
| Alexandru Simon, Petru Aron, Iancu de Hunedoara și Mehmed al II-lea în<br>ajunul bătăliei de la Belgrad: informații dintr-un „raport venețian de<br>sinteză” de la sfârșitul lunii aprilie 1456 ..... | 73  |
| Livia-Ioana Potop, <i>Instrumente notariale din Transilvania medievală:<br/>considerații privind păstrarea și transmiterea unor surse arhivistice mai<br/>puțin obișnuite</i> .....                   | 91  |
| Mihai Covaliu, <i>Între diplomație și primejdie. O misiune moldovenească la<br/>Veneția (1505-1506)</i> .....                                                                                         | 101 |
| Andrei Constantin Sălăvăstru, <i>Rebels for the faith: The Sorbonne’s seditious<br/>propaganda during the French Wars of Religion</i> .....                                                           | 113 |
| Gheorghe Lazăr, <i>Despre logofeții de taină ai Cancelariei Țării Românești.<br/>Studiu de caz: Iane Dâmboviceanu</i> .....                                                                           | 129 |
| Elena Bedreag, <i>Înrudiri, cheltuieli și alte „mărunțușuri” în câteva<br/>documente patrimoniale din veacul al XVIII-lea</i> .....                                                                   | 157 |
| Iulian Moga, <i>Saint Xenia’s Feigned Foolishness</i> .....                                                                                                                                           | 179 |
| Alexandru Gorea, <i>Focul din 1784 și reconfigurarea centrului puterii domnești<br/>la Iași</i> .....                                                                                                 | 191 |

\*\*\*

|                                                                                                                                                |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Laurențiu Rădvan, <i>Considerații cu privire la un plan rusec al Focșanilor<br/>(1828)</i> .....                                               | 211 |
| Simion-Alexandru Gavriș, <i>Centralism și autonomie locală în legislația<br/>administrativă a guvernării Lascăr Catargiu (1871-1876)</i> ..... | 225 |
| Simion Câlția, <i>Reglementarea prețului pâinii în București (sfârșitul secolului<br/>al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)</i> .....    | 237 |
| Tamara Botez, <i>„Monarhia de rol” și portul popular ca formă de legitimare în<br/>România (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)</i> .....  | 259 |
| Ciprian-Lucrețius Suciu, Florin Marinescu, <i>Duhovnici români la Sfântul<br/>Munte Athos: superiorul Antipa Dinescu</i> .....                 | 275 |
| Claudiu-Lucian Topor, <i>România în vecinătatea războiului: chestiunea<br/>înarmărilor între 1914 și 1916</i> .....                            | 287 |
| Ana-Maria-Ioana Lupășteanu, <i>Război și propagandă în Bucovina austriacă.<br/>Misiunea lui Nathan Eidinger la București (1915)</i> .....      | 309 |

\*\*\*

|                                                                                                                                                                                                             |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Bianca Șendrea, <i>Structura mării proprietăți și agricultura din Transilvania după reforma agrară din 1921</i> .....                                                                                       | 319 |
| Ionel Doctoru, <i>Sediul Legației române de la Paris (1922-1930). Între aspirații și realitate</i> .....                                                                                                    | 333 |
| Bogdan-Alexandru Schipor, <i>Dragoș Cotlarciuc, an (almost) unknown expert on Baltic Region at the Romanian Ministry of Foreign Affairs, 1938-1939</i> .....                                                | 343 |
| Árpád Hornyák, <i>Depiction of Hungarians in 20<sup>th</sup> century Serbian history textbooks</i> .....                                                                                                    | 353 |
| Geanina-Ancuța Costăș, <i>Relații culturale româno-britanice: o analiză a programului de schimburi culturale (1963-1965)</i> .....                                                                          | 369 |
| Iana Balan, <i>Imperative politice, schimburi culturale și strategii universitare. Lectori ieșeni de limba română la Universitățile din Polonia în anii 1967-1989</i> .....                                 | 381 |
| Lucica Iorga, Lucian Leuștean, <i>Tribulații în cadrul lagărului socialist: întâlnirea de la Ialta (2 august 1971), cu România personaj principal în absența (un document și câteva considerații)</i> ..... | 409 |
| Victor Rizescu, <i>Marxism și naționalism, continuitate și ruptură. Două teme de sociologie istorică în patru etape ale istoriei românești</i> .....                                                        | 437 |

\*\*\*

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Recenzii și note bibliografice</i> .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 449 |
| <p>Duane W. Roller, <i>Imperiul Mării Negre. Gloria și decăderea lumii lui Mitridate cel Mare</i>, trad. Sergiu-Adrian Adam, București, Editura Humanitas, 2025, 372 p. (Alex-Marian Cornea); Martyn Rady, <i>Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea</i>, traducere din limba engleză de Lia Decei, prefată de Matei Cazacu, București, Editura Corint, 2023, 585 p. (Ana-Maria-Ioana Lupășteanu); Avram Iancu – un om între oameni. <i>Lucrările Conferinței Internaționale: Avram Iancu – 200 de ani de la naștere: omul, contemporanii, epoca</i>, Deva, 9-10 mai 2024, coord. Ioan Bolovan, Ioan Sebastian Bara, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane, 2024, 713 p. (Constantin Ciobanu); Pierre-Antoine Dessaux: <i>Vermicelles et coquillettes. Histoire d'une industrie alimentaire française</i>, Tours, Presses Universitaires François-Rabelais, 2023, 308 p. (Simion Călția); Carmen-Sorina Rîjnoveanu (coord.), <i>The wars of independence, diplomacy and society. New perspectives and approaches on the Great Eastern Crisis 1875-1878. Războaiele de independență, diplomație și societate. Noi perspective și abordări privind Marea Criză Orientală 1875-1878</i>, București, Editura Militară, 2023, 284 p. (Maria Cerniș); <i>Relații politice și militare româno-otomane-turce 1878-1989: documente</i>, volumul I, 1878-1938 = <i>Romanian-Ottoman-Turkish Political and Military Relations 1878-1989: documents</i>, volume I, 1878-1938, coord. Carmen-Sorina Rîjnoveanu, responsabil de vol. Manuel Stănescu, București, Editura Militară, 2023, 559 p. (Andrei Grigoraș); Eduard Andrei, Laurențiu Vlad, <i>Două istorii ale participării României la Expoziția Universală de la New York (1939-1940)</i>, Târgoviște, Cetatea de scaun, 2024, 281 p. (Mădălin Anghel); Constantin Hlihor, <i>Cu mâinile altora: România și războaiele prin intermediari în Africa (1970-1985)</i>, București, Corint, 2025, 364 p. (Teodor-Petru Bărgăoanu).</p> |     |
| <i>Abrevieri</i> .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 473 |

## „Monarhia de rol” și portul popular ca formă de legitimare în România (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)

**Abstract:** The study addresses the use of traditional folk costumes by members of the Romanian Royal Family as a factor intended to strengthen the bond between the sovereign and the nation. By adopting and promoting traditional costumes, the monarchy, initially perceived as foreign, demonstrated its roots in Romanian culture and tradition. National attire became a symbol of identity and representation, consolidating the legitimacy of royal authority. The women of the royal family played an essential role, especially Queen Elisabeth (wife of Charles I) and, later, Queen Mary (wife of Ferdinand I, grandson and successor of Charles I). They frequently adopted and promoted traditional dress at official events and charity events. Promoted at the highest level, traditional dress represented an element of unified national identity at a time when the modern Romanian state was in the process of defining itself. Traditional dress became a symbol that conferred national identity on the wearer. Under the reign of Charles I, folk costume evolved from simple peasant clothing to a national symbol embraced by the ruling elite, used strategically by the monarchy to strengthen its position and align itself with the nationalist trend of the era.

**Keywords:** Romania; performing monarchy; national attire; national identity; legitimacy.

Statutul regalității în cadrul monarhiei constituționale a cunoscut o schimbare majoră în secolul al XIX-lea, față de perioada Vechiului Regim. Dacă pentru mult timp regalitatea s-a bucurat de o aură sacră, iar regele era considerat „alesul lui Dumnezeu” și conducătorul suprem al statului, fiind simbolul puterii supreme și al autorității absolute (monarhia absolutistă, caracteristică secolelor XV-XVIII), în secolul națiunilor, asistăm la o redefinire a rolului monarhiei în raport cu națiunea și valorile sale comune: dispăre natura divină a monarhului, iar acesta revine în sfera laică, la popor și printre oameni. Această transformare a fost însoțită și de înlocuirea formei de guvernământ: monarhia absolutistă a cedat locul celei constituționale, sistem preluat rapid de majoritatea statelor naționale nou apărute în secolul afirmării „religiei” laice. La începutul secolului al XX-lea,

---

\* Doctor în Istorie, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; tamarabotez@gmail.com.

majoritatea statelor independente din Europa erau monarhii constituționale, excepție făcând Franța și Elveția, care erau republici. Statele europene care și-au câștigat independența față de Imperiul Otoman – Albania, Bulgaria, Grecia, Muntenegru și Serbia – au fost fondate tot ca monarhii, prin „adoptarea” unei familii regale europene, în condițiile inexistenței tradiției unei familii regale interne.

Monarhia constituțională reprezintă un mod de partajare a puterii, între rege, guvern și Parlament. Pentru acest model au optat și românii, în momentul alegerii venirii pe tronul României a prințului german Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Devenit domnitor al României la 10/22 mai 1866, Carol este proclamat rege, la 14/26 martie 1881, primul rege al României dintr-o dinastie străină așa cum își dorise generația pașoptistă. Constituția adoptată de Parlamentul României (29 iunie/11 iulie 1866) îi conferă domnitorului României dreptul de a numi și revoca miniștri, de a sancționa și promulga legile, de a numi sau confirma numirile în funcțiile publice, dreptul de amnistie politică, de grațiere sau de micșorare a pedepselor prevăzute pentru crimă, dreptul de a conferi gradele militare, de a comanda armata, de a bate monedă<sup>1</sup>. Articolul 82 specifica că puterile conducătorului sunt ereditare, pornind direct de la prințul Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, pe linie masculină, prin dreptul de primogenitură, excluzând femeile, iar descendenții erau crescuți în religia ortodoxă a țării. Prin Constituție s-a oficializat schimbarea denumirii din „Principatele Unite Române” în „România” (art. 1)<sup>2</sup>.

Legitimitatea reprezintă pilonul de bază și condiția *sine qua non* a perpetuării oricărei forme de autoritate. Viabilitatea și stabilitatea unei puteri sunt direct proporționale cu gradul de legitimare pe care reușește să și-l asigure, iar modul în care această legitimitate este obținută și menținută variază în funcție de contextul social și istoric. Max Weber distingea trei tipuri „pure” de dominație legitimă: *dominația legală* (se bazează pe credința în legi și reguli, iar oamenii ascultă deoarece cred că legile sunt juste și că cei care le aplică au dreptul să o facă; de exemplu, un stat modern, unde puterea este legitimată de o constituție); *dominația tradițională* (se bazează pe obiceiuri și tradiții vechi, iar oamenii ascultă deoarece așa s-a făcut dintotdeauna; de exemplu, o monarhie, unde puterea este transmisă din generație în generație); *dominația carismatică* (se bazează pe personalitatea extraordinară a unui lider, pe care oamenii îl ascultă, deoarece îl admiră și îl cred în mod necondiționat; de exemplu, un lider religios, un revoluționar). În fiecare dintre aceste tipuri, oamenii ascultă din motive diferite: în cazul dominației legale, oamenii ascultă ordinul, nu persoana care îl dă; în cazul dominației tradiționale, loialitatea este față de tradiție și față de persoana care o reprezintă; în cazul dominației carismatice, loialitatea este față de liderul însuși și

<sup>1</sup> Sorin Liviu Damean, *Carol I al României, 1866-1881*, București, Editura Paideia, 2000, p. 70-71.

<sup>2</sup> *Monitorul – jurnal oficial al României*, nr. 142 din 1/13 iulie 1866, <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> [10.10.2025].

de viziunea sa<sup>3</sup>. Niciunul dintre aceste trei tipuri ideale nu se găsește în formă „pură”<sup>4</sup>, căci, în realitatea socială, aceste tipuri de legitimitate se combină și se influențează reciproc<sup>5</sup> (de exemplu, un regim autoritar poate încerca să-și legitimeze puterea atât prin apel la tradiție, cât și prin construirea unui cult al personalității în jurul liderului).

În cazul particular al României, legitimitatea puterii monarhice fusese consacrată prin lege atunci când la sfârșitul secolului al XIX-lea s-a inaugurat dinastia cu un prinț străin (german), de religie catolică (într-o țară majoritar ortodoxă), care nu se mai putea impune pe cale divină, după modelul vechilor monarhii europene. Alegerea lui Carol I, un prinț străin, de către elita politică românească nu fusese întâmplătoare și acceptul său de a ocupa tronul unei țări care în hărțile timpului încă figura ca făcând încă parte din Imperiul Otoman reprezentau începutul unei perioade de schimbări majore în evoluția statului român.

Legitimitatea monarhiei nu se putea constitui doar prin impunerea sa prin Constituție, ci doar dacă se dovedea și eficientă, de succes, și câștiga loialitatea poporului. Monarhia era justificată de elită prin necesitatea de a servi unui scop general mai mare (recunoașterea statului român și ieșirea sa de sub tutela Imperiului Otoman), iar succesul și consolidarea ei presupuneau și obținerea „recunoașterii” (acceptării) din partea populației. Proclamarea Independenței (1877) și recunoașterea acesteia (1878), proclamarea Regatului (1881) au reprezentat succese care au venit în sprijinul monarhiei în acest sens, la care s-au adăugat alte acțiuni ale familiei regale prin care aceasta devine tot mai vizibilă în spațiul public. Un exemplu îl reprezintă participările la diverse ceremonii publice și sărbători oficiale (inclusiv procesiuni și slujbe religioase), unde familia regală putea fi văzută și aclamată de popor, care întâmpina familia regală, o ovaționa de-a lungul traseului parcurs, interacționa direct cu membrii acesteia atunci când era vorba de evenimente caritabile sau de vizitarea unor așezăminte culturale, sociale, instituții de învățământ etc<sup>6</sup>. În secolul al XIX-lea, monarhii din Europa au folosit

---

<sup>3</sup> Max Weber, *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*, ed. de Guenther Roth și Claus Wittich, University of California Press, 1978, p. 215-216.

<sup>4</sup> *Ibidem*, p. 216.

<sup>5</sup> *Ibidem*, p. 954.

<sup>6</sup> Pentru o imagine a acestor ceremonii și a întregului program de desfășurare, vezi N. A. Bogdan, *Regele Carol I și a doua sa capitală. Relații istorico politice scrise din inițiativa primarului Iașului G. G. Mărzescu*, București, 1916, 660 p., care oferă o descriere detaliată a vizitelor regelui Carol I la Iași, oraș considerat a doua capitală a României după București, cu o populație de peste 80.000 de locuitori (18 vizite oficiale, efectuate în anii 1866-1914), dar și a sărbătorilor organizate în acest oraș cu prilejul jubileului de 25 de ani de domnie ai regelui Carol I. De exemplu, la vizita lui Carol I însoțit de principele moștenitor Ferdinand, din 7-11 octombrie 1889, „auguștii călători” au fost întâmpinați la gară cu flori, steaguri, gardă cu drapel și muzică care dau onorul, fiind prezenți primarul, autoritățile locale, senatori și deputați locali și din alte județe; regele primește buchete de flori, urcă apoi într-o trăsură încărcată cu flori și trasă de patru cai albi și pornește spre Mitropolie, unde se oficiază un *Te Deum*; pe toate străzile se îmbulzesc oamenii care îi aclamă pe rege și pe principe, casele sunt decorate cu steaguri, covoare și ghirlande, din balcoane doamnele și domnișoarele aruncă flori, iar la Palatul Roznovanu, care urma să-l găzduiască pe rege în perioada vizitei sale aici, acesta

din ce în ce mai mult *puterea soft* pentru a-și consolida poziția și pentru a menține sprijinul public, chiar dacă puterea lor politică directă a scăzut. Aceasta a implicat construirea unei imagini publice pozitive prin diplomatie, activități culturale și cultivarea încrederii și afecțiunii în rândul populației, în special prin acțiunile moștenitorilor regali<sup>7</sup>.

În diferite forme, *puterea soft* se reflectă și în acțiunile familiei dinastice a României, nevoită să se conecteze și să se adapteze la realitățile din societatea românească, într-un nou context politic, cultural, economic etc. De altfel, pentru a cunoaște diferitele regiuni ale țării, tradițiile, portul țărănesc, dansurile populare, regele Carol I efectua periodic călătorii oficiale și particulare în țară. Preocupat de cultura română și însușirea limbii române, la numai un an după venirea sa ca domn, Carol reușea să susțină în limba română discursul de deschidere a Parlamentului; în discursurile sale, pe care și le redacta singur, apela frecvent la exemple din trecut, dovadă a cunoștințelor sale despre istoria românilor<sup>8</sup>. Aceste elemente reflectă, de altfel, dorința familiei dinastice de a se adapta și integra în noua patrie, cum de altfel Carol și declarase în Adunarea Deputaților, la 10/22 mai 1866, la scurt timp după sosirea sa în țară: „Punând piciorul pe acest pământ sacru, am și devenit Român (...). Eu vă aduc o inimă leală, cugetări drepte, o voință tare de a face binele, un devotament fără margini către noua Mea patrie și acela respect către lege, pe care l-am cules în exemplul alor Mei”<sup>9</sup>.

Un aspect important îl reprezintă asocierea familiei regale cu anumite simboluri naționale și tradiții populare, care puteau contribui la recunoașterea caracterului popular, la câștigarea sprijinului și loialității poporului. De aici și

---

este întâmpinat de „un frumos arc de triumf”; în zilele următoare, regele vizitează spitale, școli, biserici, Universitatea, închisoarea, are numeroase întrevederi cu autoritățile locale, cu mitropolitul, episcopul catolic, reprezentanții Societății Israelite etc. (*ibidem*, p. 399-412).

<sup>7</sup> Vezi, în acest sens, Frank Lorenz Müller, Heidi Mehrkens (eds), *Royal Heirs and the Uses of Soft Power in Nineteenth-Century Europe*, Palgrave Macmillan, 2016 – volumul, parte a seriei *Palgrave Studies in Modern Monarchy*, examinează diverse strategii de „soft power” folosite de moștenitorii familiei regale din diferite țări europene pentru a cultiva o imagine publică pozitivă și pentru a consolida dinastiile lor în secolul XIX. Conceptul *soft power* a fost introdus de Joseph S. Nye, Jr. pentru prima oară în 1990 (*Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, New York, Basic Books; vezi și idem, *Soft Power*, în „Foreign Policy”, no. 80 (Autumn), p. 153-171), fiind reluat și dezvoltat în lucrările sale ulterioare. În *Soft Power. The Means to Success in World Politics* (New York, Public Affairs, 2004), el a descris *puterea soft* ca un mijloc de seducție care se bazează pe capacitatea de a modela preferințele altora mai degrabă prin cooptare, decât prin amenințări sau forță. Nye identifică trei piloni de bază ai puterii *soft*: cultura, valorile politice și politica externă, considerate sursele fundamentale de putere *soft*, subliniind însă, în același timp, că aceasta este generată într-o măsură considerabilă și decisivă de resurse care sunt dincolo de capacitatea statului de a le controla, rezidând în inițiativele individuale ale sectorului privat, ale cetățenilor și ale grupurilor din societatea civilă. Puterea este abilitatea de a-i determina pe ceilalți să facă ceea ce vrei (*ibidem*, p. 9-14).

<sup>8</sup> Sorin Liviu Damean, *op. cit.*, p. 224.

<sup>9</sup> Regele Carol I al României, *Cuvântări și scrisori*, tom I, București, 1909, p. 14 („Declarația solemnă rostită de Carol I în Adunarea Deputaților, 10 (22) Maiu 1866), *apud* Sorin Liviu Damean, *op. cit.*, p. 229 (Anexe).



apelul la diferite simboluri. Unul dintre simbolurile utilizate de monarhie a fost reprezentat de *costumul popular*. Regina Elisabeta, soția regelui Carol I, și-a însuși această vestimentație (aparitiile ei în port național sunt numeroase, iar modelul său a fost urmat și de doamnele din elita societății), ea devenind principala promotoare a costumului popular atât în țară, cât mai ales în străinătate. Așa cum afirma Max Weber, tradiția poate părea un obstacol, „o piatră în care te poticnești”, până când cineva știe cum s-o folosească<sup>10</sup>, așa cum familia regală a României a folosit-o în avantajul său, căci „Una dintre cele mai mari forme de creație este legarea timpului și realizarea continuității – sau armonie a timpului”<sup>11</sup>.

Perioada la care ne raportăm este, însă, una marcată de importante și spectaculoase schimbări politice, ideologice, economice și sociale în toată Europa. Secolul al XIX-lea stă, în primul rând, sub semnul naționalismului, care în câteva decenii transformă întregul continent european, marcând nașterea unor noi națiuni și dispariția vechilor regate. Leon P. Baradat considera că naționalismul, expresia ideologică a statului-națiune, este cea mai puternică idee politică din ultimele două secole, care a avut un impact enorm asupra lumii moderne. Pentru a înțelege însă naționalismul, trebuie să înțelegem termenii *națiune* și *stat*, care sunt adesea confundați. *Națiune*, în opinia lui Baradat, este un termen sociologic care se referă la un grup de oameni care au un sentiment de unire unul cu celălalt. *Statul* este un termen politic care include patru elemente: popor, teritoriu, guvernare și suveranitate. Dacă patriotismul este o expresie a loialității față de stat, naționalismul este definiția teoretică și baza statului<sup>12</sup>. Naționalismul este o abstracție. În loc să ofere loialitate unei persoane, precum un nobil sau un rege, oamenilor li se cere să se angajeze într-o idee, o tradiție, o istorie, o noțiune de fraternitate. Naționalismul reprezintă unirea unui fenomen politic cu identitatea ființei umane. Servind drept cadru de referință pentru indivizi și societățile lor, naționalismul domină lumea modernă. Reprezintă o oglindă în care indivizii se văd și se definesc. Este, de asemenea, o prismă prin care indivizii observă, evaluează și reacționează la evenimente și la alți oameni<sup>13</sup>. Așadar naționalismul influențează modul în care oamenii se percep și interacționează cu lumea.

Majoritatea statelor europene, care au fost fondate între Congresul de la Viena (1815) și Primul Război Mondial (1914), și-au legitimat independența prin naționalism, iar multe dintre ele și-au ales un prinț de altă naționalitate pentru a le deveni prinț sau rege (Grecia, România, Spania, Bulgaria). Marile Puteri europene au refuzat, inițial, să ia în considerare crearea de noi state pentru a proteja ordinea de pace de la Viena. Cu toate acestea, ele s-au adaptat rapid la noile circumstanțe în contextul revoluțiilor grecești și belgiene, susținând stabilirea prinților străini în

<sup>10</sup> Max Weber, *Tradition and Now*, în idem, *Essay on Art*, New York, Printed by W. E. Rudge, 1916, p. 17.

<sup>11</sup> *Ibidem*, p. 17-18.

<sup>12</sup> Leon P. Baradat, *Political Ideologies: Their Origin and Impact*, New Jersey, Englewood Cliffs, 1988, p. 2.

<sup>13</sup> *Ibidem*, p. 16.

state nou înființate ca mijloc de a menține echilibrul de putere european. Cu toate acestea, odată cu confruntarea tot mai mare dintre puteri în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ideea de prinți străini a fost reinterpretată și dezvoltată într-un element de competiție politică de putere<sup>14</sup>. Așa cum remarca E. J. Hobsbawm, Europa niciodată până atunci nu a avut atât de multe state conduse de „împărați”<sup>15</sup>, perioada fiind marcată și de apariția și impunerea unor noi dinastii în state nou formate, devenite monarhii constituționale (Bulgaria, Serbia, România), astfel încât acelor împărați li se adaugă acum noi „regi”, înrudiți însă prin căsătorii dinastice cu celelalte curți dinastice ale Europei.

Naționalismul și apariția statelor-națiune au avut un impact și asupra monarhiei ca instituție, care a trebuit să se „aclimatizeze” noilor schimbări sociale și politice pentru a supraviețui, dar și să găsească soluții pentru construirea (așa cum a fost cazul României) sau menținerea (în Marea Britanie, Imperiul Dualist sau Imperiul Țarist) autorității și pentru afirmarea ei în societate.

Mai ales după 1870, monarhiile europene au trebuit să se acomodeze la supremația Parlamentului și să se transforme în instituții populare, devenind parte integrantă a noului cult al națiunii. Monarhii încercau să-și întărească poziția, subliniind public rolul lor ca simboluri ale vitalității și stabilității națiunii, ale societății și statului. Vizibilitatea publică a monarhilor față de toți cetățenii națiunii, promovată de mass-media modernă, s-a dovedit a fi de o valoare incalculabilă pentru crearea și continuarea monarhiei constituționale<sup>16</sup>. Secolul al XIX-lea a fost și o perioadă de tranziție în care monarhiile absolute „prin grația lui Dumnezeu” au fost înlocuite de monarhii constituționale „prin grația favorului popular”. Democratizarea treptată și implicarea „poporului” în politică au fost cuplate cu remodelarea „monarhiei de rol” („performing monarchy”) ca o structură ideală de identificare și afecțiune politică<sup>17</sup>. Regii descoperiseră brusc că au o naționalitate<sup>18</sup>. „Monarhia de rol” a fost o modalitate prin care monarhiile europene s-au adaptat la modernitate, în sensul că popularitatea monarhului devine esențială pentru succesul instituției, iar monarhul devine o figură publică carismatică activă.

Monarhul nu mai conduce, ci doar domnește simbolic, iar adulația și adorarea poporului reprezintă, în esență, o chestiune de identificare. În „monarhia

---

<sup>14</sup> Moritz Alexander Sorg, *From Equilibrium to Predominance: Foreign Princes and Great Power Politics in the Nineteenth Century*, în „Journal of Modern European History / Zeitschrift Für Moderne Europäische Geschichte / Revue d'histoire Européenne Contemporaine”, 16 (2018), no. 1, p. 81 (<https://www.jstor.org/stable/26407017>, [12.10.2025]).

<sup>15</sup> E. J. Hobsbawm, *The Age of Empire, 1875-1914*, New York, Vintage Books, 1987, p. 56.

<sup>16</sup> Maria Grever, *Staging Modern Monarchs. Royalty at the World Exhibitions of 1851 and 1867, in Mystifying the Monarch. Studies on Discourse, Power, and History*, ed. de Jeroen Deploige și Gita Deneckere, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2006, p. 161.

<sup>17</sup> Jaap van Osta, *The Emperor's New Clothes. The Reappearance of the Performing Monarchy in Europe, c. 1870-1914*, în *Mystifying the Monarch. Studies on Discourse, Power, and History*, p. 192.

<sup>18</sup> Ágnes Fülemlé, *Monarchs in National Dress – Sartorial Expressions of National Image in the Representational Practices of 19th-century European Courts*, în „Acta Ethnographica Hungarica”, vol. 66 (dec. 2021), nr. 2, DOI: <https://doi.org/10.1556/022.2021.00038>, p. 440 [15.10.2025].

de rol”, existența Coroanei ca instituție este legată de popularitatea personală a monarhului a cărui sarcină este să conducă o viață privată în public, punându-se accentul pe latura vizuală, teatrală și mediatizată a acțiunilor publice ale monarhiei. Atingerea magică a regalității este un fel de strălucire carismatică între grandoare și banalitate. Nu toți regii sau reginele au găsit echilibrul. Succesul „monarhiei de rol” din Marea Britanie, de exemplu, a fost, până la un punct, succesul personal al reginei Victoria. În schimb, dificultățile crescând care au asediat monarhia rusă după 1900 au fost cauzate, în parte, de „incompetența teatrală” a familiei monarhice, cu „un țar ineficient și o țarină disfuncțională”<sup>19</sup>. Toate ceremoniile regale organizate la sfârșitul secolului al XIX-lea au ajutat monarhia să supraviețuiască. Au ajutat la transformarea ei dintr-o instituție cu o putere politică în decădere, într-o piesă centrală eficientă a identității naționale<sup>20</sup>.

Crearea și consolidarea monarhiei constituționale în spațiul românesc au fost legate și de formarea statului național român. Monarhia și națiunea, în pofida originilor lor ideologice diferite, ajung să se susțină reciproc, așa cum de altfel se întâmplă, mai ales în secolul al XIX-lea, în toată Europa. Istoria oferă simboluri, tradiții, mituri ce fundamentează identitatea națională, dar în același timp servește monarhia, care prin intermediul acestora reușește să genereze emoții naționale și un sentiment de apartenență colectivă. Dacă în Occident monarhia a putut fi o punte spre trecut, asigurând națiunii o fundație istorică solidă plasată undeva în trecutul îndepărtat (coroana practic ancorează și legitimează națiunea în trecut, servind naționalismului romantic care are nevoie de aceste rădăcini naționale plasate, nu întâmplător, în timpuri glorioase, trecute), în spațiul românesc ele practic merg mână în mână în procesul de consolidare și afirmare, făcând apel la un trecut ce poate mobiliza poporul, care și prin intermediul monarhiei își redescoperă apartenența la anumite valori, la un trecut îndepărtat și glorios cu rădăcini naționale (să amintim doar de redescoperirea marilor fapte de arme ale lui Ștefan cel Mare sau ale lui Mihai Viteazul, în cinstea cărora sunt ridicate și inaugurate statui ecvestre<sup>21</sup>, prilej cu care au loc ceremonii fastuoase, în cadrul cărora regele Carol I și familia regală au rolul principal, regele fiind văzut drept un continuator al marilor domni români și al faptelor glorioase din trecut, „un demn succesor al lui Ștefan cel Mare și Mihai Bravu”<sup>22</sup>). Ridicarea unor statui și monumente naționale în spații publice, reprezentând modele de eroi naționali, avea menirea constituirii

<sup>19</sup> Jaap van Osta, *op. cit.*, p. 192.

<sup>20</sup> *Ibidem*, p. 183.

<sup>21</sup> Statuia lui Ștefan cel Mare a fost expusă prima dată în 1882, la Salonul Național de Sculptură din Franța, iar ceremonia dezvelirii statuii la Iași a avut loc la 5 iunie 1883, în prezența regelui Carol I. În ceea ce privește monumentul dedicat lui Mihai Viteazul, acesta a fost creat de artistul francez Albert-Ernest Carrière Belléuse, fiind prima statuie ecvestră amplasată public în țară, dezvelită în 1874, în București; statuia a devenit un loc simbolic pentru familia regală, fiind asociată cu proiectul de țară al familiei regale, care includea unirea cu Transilvania (vezi Liviu Brătescu, *Liberali versus conservatori: monumente publice și memorii concurente în România modernă (1866-1914)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, 350 p.).

<sup>22</sup> N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 221.

unui panteon național, ca sursă a consolidării unor sentimente naționale, patriotice. Implicarea populației în aceste inițiative naționale se făcea și prin apel la subscripții publice pentru construirea lor și prin organizarea festivității somptuoase cu ocazia inaugurării, cu participarea regelui, alături de diferiți politicieni și de autoritățile locale<sup>23</sup>.

Odată cu apariția identității naționale și a diferitelor articulații și instituții ale culturii naționale, a existat o preocupare accentuată de a crea manifestări vizuale ale identității naționale în culori, embleme, costume și alte sisteme simbolice. În cazul României, monarhia a fost în mod evident o „elită”-cheie în procesul de construcție națională. Ea nu a „creat” în mod absolut naționalismul românesc – un naționalism latent, legat de istorie, limbă și religie –, însă ea a fost esențială în modelarea, exprimarea și promovarea acestui naționalism. Monarhia a oferit legitimitate și stabilitate noii construcții statale, simboluri puternice în jurul cărora s-a putut coagula identitatea națională, leadership politic și militar în momente cruciale pentru îndeplinirea aspirațiilor naționale. Așadar, chiar dacă monarhia nu „crează” naționalismul de la zero, ea reușește să capitalizeze, să modeleze și să activeze acel potențial naționalist existent, oferindu-i direcție și o platformă de manifestare (Marea Unire de la 1918, care a dus la crearea României Mari, reprezenta împlinirea unui ideal național vechi de secole, iar monarhia a fost percepută ca fiind forța unificatoare și garanta acestei realizări).

În monarhiile moderne ale secolului XIX, de altfel, puterea politică monarhică este limitată, iar rolul său în naționalism se transformă. Acestea rămân / devin simboluri ale continuității și identității naționale, oferind un punct de stabilitate și unitate dincolo de schimbările politice, și sunt percepute ca reprezentând „națiunea” în esența sa, chiar dacă nu mai exercită puterea exclusivă. Nu întâmplător, în culturile de curte din Europa, apare și o schimbare a stilului de reprezentare de la „internațional” la „regional / etnic” și „național”, care a servit scopului de a actualiza *rolul* monarhului. Monarhii și-au reafirmat sentimentul de apartenență la națiunile proprii – sau adoptate – prin introducerea conștientă a elementelor naționale în codul vestimentar al curții. Curțile regale au jucat, de altfel, un rol principal în procesul de creare a miturilor din jurul așa-numitului *stil național*. Legătura dintre putere, prestigiu și dinamica costumului ca declarație de modă este evidentă în acest proces<sup>24</sup>. Monarhii au încercat să-și recapete loialitatea prin diferite gesturi formale subliniind elemente și sentimente naționale. Tradițiile locale, regionale, etnice și naționale au fost reînviolate, re-subliniate sau nou create în culturile de curte ale Europei. Cele mai manifeste expresii de identitate au fost

<sup>23</sup> Vezi descrierea unei astfel de ceremonii cu ocazia inaugurării statuii lui Ștefan cel Mare la Iași, la 5 iunie 1883, în N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 278-300 („În fața statuei lui Ștefan cel Mare, puțin cam la stânga s-a ridicat un prea frumos cort regal, acoperit cu un baldachin de catifea roșie și cu perdele de atlas albastru; sub cortul regal s-a așezat tronul lui Ștefan cel Mare săpat în piatră, și care a fost găsit în satul Vânătorii, sub Cetatea Neamțului. Majestatea sa Regele a stat pe acest tron. La dreapta cortului regal, drept în fața statuii, tribuna oratorilor. De jur împrejurul statuii fură aranjate estradele, puțin ridicate de la pământ”, p. 282).

<sup>24</sup> Agnes Fülemlile, *op. cit.*, p. 439.

cele vizuale, exprimate mai ales în modul în care stilul național în îmbrăcăminte a fost elaborat și introdus pentru anumite ocazii speciale la curte. Costumele cu „atribute” naționale au fost folosite la încoronare, ca vestimentație ceremonială, formală și informală, dar aceste elemente le regăsim și în uniforma militară și vestimentația civilă<sup>25</sup>.

Fără îndoială, și anumite ceremonialuri joacă un rol importantă în crearea unei coeziuni între monarhie și popor. De exemplu, analizând „natura expresivă” a unui sat balinez și a vieții sale politice<sup>26</sup> (în 1958), în eseuul său „Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight” (p. 412-453), inclus în *The Interpretation of Cultures* (1973), Clifford Geertz aprecia că ceremonialul curții era forța motrice a politicii de curte. Ritualurile colective nu erau un instrument pentru a consolida statul; statul era un instrument pentru realizarea ritualurilor colective. A guverna nu însemna atât de mult să alegi, cât să interpretezi. Ceremonia nu era o formă, ci substanța. Puterea servea fastului, nu fastul puterii<sup>27</sup>. La fel stau lucrurile și în cazul monarhiilor europene ale secolului XIX-lea.

Eric Hobsbawm și Terence Ranger, în lucrarea lor *The invention of tradition* (1983), devenită deja una de referință, au introdus conceptul de „inventarea tradiției”, prin care explică crearea și ascensiunea anumitor tradiții în vremuri de profunde schimbări culturale, așa cum este secolul al-XIX-lea. Însă, așa cum arătau Alexandra W. Busch și Miguel John Versluys, „tradiția nu este opusul schimbării, iar inventarea tradițiilor are o legătură strânsă cu prezentul și cu modul în care oamenii își trăiesc viața”<sup>28</sup>. Așadar, folosirea conceptul de „inventarea tradițiilor” reprezintă și un mijloc de înțelegere a proceselor de continuitate, schimbare și inovare culturală.

Donatella Pallotti sublinia că, prin comunicare, transmitere, mobilitate și migrație a textelor, tradiția este, de fapt, constant readaptată și reinterpretată, pentru a se potrivi diferitelor condiții istorice. Acest proces de adaptare este un pas necesar tocmai pentru menținerea vitalității trecutului: este contribuția „prezentului” la o moștenire culturală mai largă, pe care generațiile viitoare o pot reînnoi, reinterpretă și revizui la rândul lor<sup>29</sup>. Altfel spus, conform lui Max Weber, „timpul îmbogățește tradiția cu fiecare nouă zi”<sup>30</sup>.

---

<sup>25</sup> *Ibidem*, p. 440.

<sup>26</sup> Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures. Selected Essays* by, New York, Basic Books, 1973, p. 334.

<sup>27</sup> *Ibidem*, p. 335.

<sup>28</sup> Alexandra W. Busch, Miguel John Versluys, *Indigenous Pasts and The Roman Present*, în *Reinventing 'The Invention Of Tradition'? Indigenous Pasts and the Roman Present*, ed. de Dietrich Boschung, Alexandra W. Busch and Miguel John Versluys, Paderborn, Wilhelm Fink, 2015, p. 12.

<sup>29</sup> Donatella Pallotti, 'The Present of Things Past'. *Notes on Tradition*, în „Journal of Early Modern Studies”, nr. 11: *Works and Traditions. Early Modern Encounters*, ed. de Angelo Deidda, Donatella Pallotti și Paola Pugliatti, Firenze University Press, 2022, p. XIX (doi: <http://dx.doi.org/10.13128/JEMS-2279-7149-13439> [12.10.2025]).

<sup>30</sup> Max Weber, *Tradition and Now*, p. 17.

Tradiția face parte din cultura unui popor, iar în procesul constituirii statelor naționale sunt (re)descoperite tradiția și cultura populară. „Cultura” este un termen imprecis și cu multe definiții concurente<sup>31</sup>. Pentru Clifford Geertz, ea este publică, deoarece sensul său este public<sup>32</sup>, și reprezintă un „model de semnificații transmise istoric, încapsulate în simboluri, un sistem de concepții moștenite exprimate în forme simbolice prin intermediul cărora oamenii comunică, perpetuează și dezvoltă cunoștințele și atitudinile lor față de viață”<sup>33</sup>. Geertz vede conceptul de *cultură* ca fiind în esență unul semiotic. Apreciind, ca și Max Weber, că „omul este un animal suspendat în pânzele de semnificație pe care el însuși le-a țesut”, Geertz consideră că cultura reprezintă acele pânze și, prin urmare, analiza ei nu este „o știință experimentală în căutarea dreptului, ci una interpretativă în căutarea sensului”<sup>34</sup>. Și Burke definește cultura drept „un sistem de semnificații, atitudini și valori împărtășite, și forme simbolice (performanțe, artefacte) în care acestea sunt exprimate sau întrupate”<sup>35</sup>. Cultura, în acest sens, continuă Burke, face parte dintr-un mod total de viață, dar nu este identică cu acesta. În ceea ce privește cultura populară, aceasta poate fi definită cel mai bine, inițial, ca o cultură neoficială, cultura non-elitei. În cazul Europei moderne timpurii, non-elita era alcătuită dintr-o serie întreagă de grupuri sociale mai mult sau mai puțin definite, dintre care cele mai proeminente erau reprezentate de meșteșugari și țărani. Prin urmare, Burke folosește sintagma „meșteșugari și țărani” (sau „oameni obișnuiți”) ca un instrument util pentru a desemna întreaga non-elită, inclusiv femei, copii, ciobani, marinari, cerșetori și restul<sup>36</sup>.

Pe de altă parte, o multitudine de simboluri ajută la legarea unei națiuni, la conturarea unei imagini tot mai vizibile a acesteia, ilustrând suveranitatea statelor-națiuni europene și caracterul exclusiv de apartenență națională (steaguri, panglici și broșe având culorile naționale, compunerea unor imnuri intonate în zilele festive etc.)<sup>37</sup>. Națiunile sunt construite de stat și instituții care oferă acele elemente comune cu care cetățenii se pot identifica<sup>38</sup>. Nu întâmplător, Benedict Anderson vedea națiunea modernă ca o comunitate politică imaginată, atât în mod limitat, cât și suveran. *Imaginată* pentru că membrii ei, deși nu se cunosc și nici nu se vor cunoaște vreodată între ei, au în minte imaginea unui grup de apartenență, din care

---

<sup>31</sup> Peter Burke, „Prologue”, în *Popular Culture in Early Modern Europe*, New York, Harper & Row, 1978, p. 12.

<sup>32</sup> Clifford Geertz, *op. cit.*, p. 12.

<sup>33</sup> *Ibidem*, p. 89.

<sup>34</sup> *Ibidem*, p. 5.

<sup>35</sup> Peter Burke, *op. cit.*, p. 12.

<sup>36</sup> *Ibidem*.

<sup>37</sup> J. Pekelder, J. L. Simal, D. B. Stienen, I. Tarafăs, *State-Building and Nationalism in Modern History (ca. 1800-1900)*, în *The European Experience. A Multi-Perspective History of Modern Europe, 1500-2000*, ed. de Jan Hansen, Jochen Hung, Jaroslav Ira, Judit Klement, Sylvain Lesage, Juan Luis Simal și Andrew Tompkins, Open Book Publishers, 2023, p. 280-281.

<sup>38</sup> Anne-Marie Thiesse, *Crearea identităților naționale în Europa, secolele XVIII-XX*, Iași, Polirom, 2000, p. 9.

fac parte alături de persoane necunoscute. Este *limitată* deoarece fiecare națiune are granițe mentale și geografice. Este *suverană* deoarece conceptul de *națiune* se naște în epoca Iluminismului și a Revoluțiilor, când legitimitatea divină și dinastiile erau contestate. Este imaginată ca o *comunitate* deoarece, indiferent de inegalitatea și exploatarea reală care pot predomina în fiecare, națiunea este întotdeauna concepută ca o camaraderie profundă, orizontală; această fraternitate este cea care a făcut posibil, în ultimele două secole, ca milioane de oameni să moară de bunăvoie pentru astfel de imaginații limitate<sup>39</sup>.

Pe de altă parte, constituirea națiunilor și intrarea lor în modernitate, așa cum remarcă Anne-Marie Thiesse, se „face regresiv prin afirmarea mai degrabă a unui ieri mult prea fericit și inviolabil, decât prin promisiunea unui mâine înfloritor [...]”. Cu cât constituirea de națiuni, dezvoltându-se, are nevoie de mai multe elemente de referință și de simboluri, cu atât datinile țărănești devin mai numeroase<sup>40</sup>.

Așadar, mai ales începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dezvoltarea naționalismului în Europa reprezintă și rezultatul unor strategii politice implementate de stat, la nivel politic, dar și cultural, prin care s-a urmărit dezvoltarea sentimentelor naționale și constituirea unei identități naționale. Acest proces presupunea și identificarea unor elemente simbolice și materiale: o istorie ce statuează continuitatea în raport cu înaintașii, o serie de eroi, o limbă, monumente culturale, un folclor, însemne oficiale (imn și drapel), precum și identificări de ordin pitoresc, cum ar fi costumul național, specialități culinare sau un animal emblematic<sup>41</sup>. În acest context, portul național devine un element al identității naționale, un element ce putea contribui la consolidarea sentimentului național. Costumul tradițional reflecta moștenirea culturală, specificul cultural al unui popor, istoria acestuia, fiind o imagine a societății, a valorilor și a identității naționale.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, unii își exprimau însă teama că „pitorescul” costumului țaranului român ar putea dispărea odată cu progresul industriei și, de aceea, considerau că fiind necesară înființarea unor muzee cu o secțiune etnografică special dedicată portului național<sup>42</sup>. Însă, hainele pe care le purtau țaranii în viața de zi cu zi nu semănau cu ceea ce și astăzi numim „costume naționale” (îmbrăcămintea țaranului era simplă: cămașa albă și pantaloni, iar pentru femei, cămașă albă lungă), iar, pe de altă parte, așa cum observa Tudor Pamfile, la 1910, „noi, românii, n-avem un port național, ci mai multe porturi naționale”<sup>43</sup>. Existau, într-adevăr, mai multe porturi regionale, locale, care erau modelate de

<sup>39</sup> Benedict Anderson, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Revised Edition, London, New York, Verso, 2006, p. 6-7.

<sup>40</sup> Anne-Marie Thiesse, *op. cit.*, p. 116.

<sup>41</sup> *Ibidem*, p. 9.

<sup>42</sup> Gheorghe Crăiniceanu, *Igiena teranului român. Locuința, încălzăminte și îmbrăcămintea. Alimentația în diferite regiuni ale țării și în diferite timpuri ale anului*, București, Lito-Tipografia Carol Göbl, 1895, p. 183.

<sup>43</sup> Tudor Pamfile, *Industria casnică la români. Trecutul și starea ei de astăzi. Contribuțiuni de artă și tehnică populară*, București, Editura Soccec & Co., 1910, p. 340.

specificul preocupărilor, ocupațiilor, de mijloacele și materialele disponibile pentru confecționarea hainelor, precum și de climă. Astfel, pentru țăranul de la munte erau specifice ca elemente de îmbrăcăminte pantalonii strâmți (*ițarii*), iar pentru cel de la câmpie pantalonii largi (*bernevigul*); *fota* / *catrința* făcea parte din portul femeii de la munte, *flaneaua* (rochie de lână) era caracteristică femeii de la șes<sup>44</sup>. În orice caz, exista o discrepanță între hainele colorate pe care le atribuim țăranilor români la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea și cele simple pe care aceștia le purtau în perioada anterioară și în viața de zi cu zi.

Însă, în Europa de Est și Centrală, lumea bună participa la „baluri patriotice” îmbrăcată în costume „naționale” – plecând de la cel mai pitoresc dintre costumele din diverse regiuni. Preocuparea elitelor de a avea un popor arătos prilejuiește adesea și o mișcare ce militează pentru adoptarea chiar și de către țăranii cei mai săraci a costumului „tradițional” – dacă nu în fiecare zi, cel puțin de sărbători. Veșmântul bogat ornamentat și colorat este adoptat de țăranimea mai înstărită, care face din el un semn de diferențiere, de unde și dubla reprezentare iconografică a țăranimii secolului al XIX-lea, unii cu haine simple, sărăcăcioase, alții, cu costume tipice<sup>45</sup>.

Promovarea costumului tradițional și a tuturor acelor elemente considerate autentice s-a făcut însă fără să se țină cont de realitățile din teren, în încercarea de a conferi un caracter specific și unitar unor porturi regionale. Totodată, însă, nu putem să nu observăm că de la lipsa oricărui interes față de „arta populară”<sup>46</sup> (inclusiv, costumele tradiționale) în perioada de început de secolul XIX, treptat, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, începe să se dezvolte o adevărată „admirație fără rezervă” față de această artă, mai mult chiar, apar numeroși colecționarii și, evident, negustori de obiecte „pseudonaționale”, confecționate la oraș<sup>47</sup>, fără să se mai facă o distincție clară între ceea ce era autentic, tradițional, și ceea ce nu era. Gheorghe Oprescu încearcă să identifice însă acele elemente autentice specifice artei țărănești, analizând în acest context broderiile aplicate pe diverse elemente vestimentare care compun portul țăranului român<sup>48</sup>. Terminologia folosită pentru a desemna diferitele elemente ale costumului popular românesc era și este foarte bogată și diferă de la o regiune la alta, materialele utilizate fiind, de regulă, lână, bumbacul, cânepa și inul<sup>49</sup>, această diversitate reflectând, de fapt, existența mai multor tipuri de costume populare. După Primul Război Mondial, „invadarea” satelor cu diverse produse ale

<sup>44</sup> *Ibidem*, p. 341.

<sup>45</sup> Anne-Marie Thiesse, *op. cit.*, p. 141.

<sup>46</sup> Expansiunea producției industriale și dezvoltarea muzeelor etnografice având o funcție triplă (încărcătura identitară care exaltă sentimentul patriotic; constituirea unor colecții de materiale, care să poată fi cercetate științific; furnizarea către artiști și meșteșugari a unor modele și motive necesare pentru creațiile moderne) dau naștere unui nou concept: „arta populară” (*ibidem*, p. 150).

<sup>47</sup> Gheorghe Oprescu, *Arta țărănească la români*, București, Cultura Românească, 1922, p. 7.

<sup>48</sup> *Ibidem*, p. 20-29.

<sup>49</sup> Gheorghe Crăiniceanu, *op. cit.*, p. 128-184.



industriei moderne (având drept urmare imediată renunțarea la portul național în unele zone) reclama ca o „îndatorire națională: păstrarea a tot ce a mai rămas”<sup>50</sup>.

Revenind însă la familia regală și la rolul costumului popular în cadrul dinastiei, observăm că, încă din primul său an în România (1869), principesa Elisabeta (1843-1916) a fost fotografiată în costumul popular național, pe care îl primise de la soțul său, domnul (viitorul rege) Carol I. De altfel, este remarcabilă frecvența aparițiilor ei în mediile oficiale astfel îmbrăcată, încât costumul popular devine „ceva obișnuit”, atitudinea reginei fiind copiată și de celelalte doamne din înalta societate<sup>51</sup>. Așa se explică, de altfel, și numeroasele cărți poștale emise la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, reprezentând membri ai familiei regale (doamnele, respectiv copiii) îmbrăcați în veșminte tradiționale românești. Costumul popular devenise, astfel, și un mijloc de a dovedi apartenența la națiune în cazul familiei regale românești, care era de origine germană. Costumul popular și-a asumat această provocare, prin intermediul lui familia regală dovedind loialitate și câștigând sprijinul poporului<sup>52</sup>. În 1882, regina Elisabeta a luat, sub înaltul său patronaj, lucrările pentru publicarea desenelor de pe costumele naționale. Tot din inițiativa sa, s-a înființat la Cotroceni o școală de țesătorie pentru 40 de eleve, apoi o școală de broderie (Școala „Elisabeta Doamna”) pentru 70 de fete sărace. La îndemnul reginei, s-au înființat și unele societăți pentru dezvoltarea industriei casnice: „Concordia”, „Furnica”, „Munca”, „Albina”<sup>53</sup>, cu rol important în păstrarea și promovarea costumului național.

Marele istoric N. Iorga aprecia că și regele Carol I manifestase un interes aparte, de la început, pentru portul tradițional și îi dăduse însărcinare pictorului Carol Szathmary să schițeze costume din diferite zone ale țării. Se realizase o colecție foarte bogată, între anii 1866 și 1870, din care însă se păstrasera prea puține exemplare, astfel încât, la 1912, „cel de la Academia Română e poate singurul întreg”<sup>54</sup>. Pe de altă parte, și regina României, continua Iorga, „prinse iubire de costumul nostru popular”, pe care îl îmbrăca cu diferite prilejuri, iar datorită ei și doamnele din „înalta aristocrație s-au grăbit să-l adopte, mai ales în anumite împrejurări solemne”. Mai mult, se constituiseră și o serie de societăți având ca scop răspândirea portului național<sup>55</sup>. Același interes pentru costumul tradițional îl va manifesta și principesa Maria (1875-1938), principesă de coroană

<sup>50</sup> Gheorghe Oprescu, *op. cit.*, p. 72-73.

<sup>51</sup> Cătălina Mihalache, *Școala și artizanatul: interpretări culte ale artei populare*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2007, p. 91.

<sup>52</sup> Georgeta Fodor, *The National Dimension of Fashion: Women's Traditional Garments as a National Symbol in Romanian Society*, în *Fashion Through History: Costumes, Symbols, Communication*, vol. I, ed. by Giovanna Motta și Antonello Biagini, Cambridge Scholars Publishing, 2017, p. 162-163.

<sup>53</sup> Mirela-Daniela Tîrnă, *Activitățile filantropice ale reginei Elisabeta a României – „Mamă a Patriei”*, în *BMIM*, vol. XVI, București, Editura Muzeului Municipiului București, 2002, p. 345.

<sup>54</sup> N. Iorga, *Portul popular românesc, 1912*, în idem, *Prelegeri la Vălenii de Munte*, vol. îngrijit de Petre Țurlea, București, Editura România Pur și Simplu, 2008, p. 58.

<sup>55</sup> *Ibidem*, p. 59.

și a doua regină a României, în calitate de soție a principelui devenit ulterior regele Ferdinand I al României – mama regelui Carol al II-lea. De altfel, regina Maria avea să mărturisească în memoriile sale că una dintre ceremonii, cu adevărat pitorească, care „mi-a pricinuit o deplină plăcere”, și la care a avut un rol important alături de principele Ferdinand, la scurt timp după căsătorie, a fost să fie nași de cununie pentru treizeci și două de perechi de țărani, aleși din cele treizeci și două de județe ale țării, căci, după „datina religiei greco-ortodoxe, sunt nași la cununie cum sunt și la botez”. Ceremonialul pentru tânăra familie regală a reprezentat un prilej pentru o „frumoasă privesc” dată tocmai de „strălucitorul port țărănesc”<sup>56</sup>.

Așadar, secolul XIX, secolul revoluțiilor, secolul statelor-națiune și al naționalismului, al dezvoltării capitalului, al „dezvrăjirii lumii”, este și secolul „monarhiei de rol” și al revenirii la popor a acesteia (sau a clădirii încrederii și loialității poporului față de o nouă formă de guvernare, așa cum a fost cazul României), al redescoperirii culturii populare și al „inventării unor tradiții”, elemente cu un impact semnificativ asupra evoluției Europei moderne. Într-o astfel de perioadă este (re)descoperit costumul popular de elită ca element al identității naționale, mai ales când față de acest element manifestă un interes aparte familia dinastică, ceea ce generează un anumit trend și o revalorizare a tradițiilor. Exemplu reginei Elisabeta a fost urmat, așa cum am precizat, și de alte femei ale elitei, fapt ce a contribuit la conturarea unui port național.

Dragostea și încrederea poporului nu puteau fi câștigate decât treptat. Prima regină, Elisabeta, de exemplu, învățase limba română, iar oamenii erau încântați că o vorbea mai bine decât ei și în fraze poetice<sup>57</sup>. Pe lângă numeroase opere de caritate și înființarea unor societăți pentru ajutorarea oamenilor săraci și a țăranilor, a pus bazele unei școli de cusut unde peste 70 de femei lucrau costume populare și broderii pentru veșminte bisericești etc.<sup>58</sup>, iar în diferite școli finanțate de regina se învățau meșteșuguri populare. Atitudinea reginei vizavi de portul tradițional a generat, de altfel, și creșterea cererii pentru astfel de produse fabricate în atelierele reginei (un experiment în *workfare*, conceput de regină și condus de

<sup>56</sup> Regina Maria, *Povestea vieții mele*, vol. II, București, Editura „Adevărul” S.A., 1935, p. 31.

<sup>57</sup> Helen G. McKerlie, *Elisabeth: Queen of Roumania*, în „The National Review”, vol. XI, March to August 1888, London, p. 494.

<sup>58</sup> *Ibidem*, p. 498. De altfel, regina a finanțat și a supravegheat activitățile unui număr mare de orfelinate, spitale și adăposturi din toată țara, încurajând femeile din elită să se implice ca administratori și în străngeri de fonduri. Eforturile ei s-au dovedit fructuoase: până la începutul secolului cea mai mare organizație caritabilă a ei, Societatea Regina Elisabeta, se lauda cu un capital de 1.500.000 de franci, bazat în întregime pe donații private, gestionate de un consiliu format din 15 femei numite chiar de regină. Societatea a ținut evidența familiilor sărace, cărora voluntarii le-au făcut vizite lunare, întocmind rapoarte despre situația lor, ulterior fiind distribuit ajutorul considerat cel mai potrivit pentru fiecare caz (alimente, îmbrăcăminte, lemn de foc sau numerar). Spitalul Regina Elisabeta, înființat în 1893, a tratat gratuit în medie 17.000 de pacienți pe an și a distribuit medicamente gratuite celor nevoiași. Multe femei ale înaltei societăți i-au urmat exemplul, finanțând clinici, orfelinate și cantine pentru săraci (Doina Pasca Harsanyi, *Blue Blood and Ink: Romanian Aristocratic Women Before and After World War I*, în „Women’s History Review”, vol. 5 (1996), nr. 4, p. 499, DOI: 10.1080/09612029600200125).

femei aristocrate, precum Elena Cornescu și Elise Marghiloman), unde femeilor sărace li s-a oferit posibilitatea de a câștiga salarii, producând broderii, tapiserii și îmbrăcăminte pentru piețele locale și externe, urmând stiluri și tipare tradiționale românești<sup>59</sup>.

Astfel, întreaga societate părea să redescopere frumusețea și elementele inedite ale costumului național (de fapt, ale diferitelor porturi regionale, localnice, căci nu exista un port național, ci mai multe, influențate de specificul preocupărilor, ocupațiilor, de mijloacele și materialele existente pentru confecționarea hainelor, precum și de climă). Costumul popular era o expresie a identității naționale și devenise reprezentativ pentru ceea ce era autentic, specific poporului, dobândind treptat și diverse funcții demonstrative (etnică, culturală, politică) în funcție de contextul social și politic. Purtând costumul național românesc, membrii familiei regale (în special, femeile) își arătau apartenența la națiunea română, costumul național căpătând un caracter cu adevărat demonstrativ și de legitimitate, contribuind totodată și la proiectarea imaginii familiei dinastice în societatea română. Așa cum în secolele anterioare îmbrăcăminte indica un anumit statut social, dar și de putere, putând conferind o nouă identitate purtătorului (vezi bunăoară accesarea la anumite funcții laice / ecleziastice superioare, ce aducea cu sine și un nou cod vestimentar), în Europa modernă costumul popular părea să-i confere purtătorului chiar și o nouă identitate națională. Schimbările din stilul vestimentar al familiei regale marceau și trecerea la o nouă viață în slujba poporului român, iar stilul vestimentar făcea parte din recuzita „monarhiei de rol” de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Imaginile publice (cărți poștale, mass-media timpului) în costum național ale reginei Elisabeta și ale principesei Maria aveau menirea atât de a reflecta legătura familiei regale cu anumite tradiții și cultura poporului român, cât și de a o integra în națiunea „de adopție”, căci, așa cum arăta Philip Mansel, îmbrăcăminte potrivită „încurajează loialitatea, satisface vanitatea, impresionează lumea exterioară și ajută industriile locale”<sup>60</sup>. Însă, trebuie să reținem că purtarea costumului național era un „apanaj” al doamnelor (uneori și al copiilor) familiei dinastice, regele Carol I (ulterior, regele Ferdinand I, respectiv regele Carol al II-lea) optând pentru uniforma militară regală, atunci când era vorba de apariții publice sau întâlniri particulare cu oamenii politici români (nu lipsesc însă imaginile cu principele Carol, viitorul rege Carol al II-lea, în port popular, dar la vârsta copilăriei, adolescenței). Deși preocupat de istorie și valorizarea tradiției populare, regele nu îmbracă costumul național pentru că aceasta echivala cu o abatere de la rolul său de conducător al armatei și apărător al națiunii. Femeilor din familia regală le revine rolul de a purta costumul național și de a ilustra legătura strânsă dintre dinastie și popor, pentru că, în fond, Națiunea, în reprezentare alegorică, este la rândul ei o femeie îmbrăcată în costum național!

<sup>59</sup> Doina Pasca Harsanyi, *op. cit.*, p. 500.

<sup>60</sup> Philip Mansel, *Dressed to Rule. Royal and Court Costume from Louis XIV to Elizabeth II*, New Haven and London, Yale University Press, 2005, p. xiv.

## ABREVIERI

|                  |                                                                                                                 |
|------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>AARMSI</i>    | = Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice                                                        |
| <i>AARMSL</i>    | = Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare                                                        |
| <i>AARPAD</i>    | = „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916                                                    |
| <i>AA.SS.</i>    | = <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III <sup>a</sup> ediție, Parigi 1863-1870                            |
| <i>AB</i>        | = Arhivele Basarabiei                                                                                           |
| <i>ACNSAS</i>    | = Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității                                          |
| <i>AE</i>        | = L'Année Epigraphique, Paris                                                                                   |
| <i>AIR</i>       | = Arhiva Istorică a României                                                                                    |
| <i>AIAC</i>      | = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj                                                            |
| <i>AIIAI</i>     | = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași                                           |
| <i>AIIC</i>      | = Anuarul Institutului de Istorie Cluj                                                                          |
| <i>AIINC</i>     | = Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj                                                               |
| <i>AIIX</i>      | = Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași                                                         |
| <i>ALIL</i>      | = Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași                                                              |
| <i>ALMA</i>      | = <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.                                                              |
| <i>AM</i>        | = Arheologia Moldovei, Iași                                                                                     |
| <i>AMAE</i>      | = Arhiva Ministerului Afacerilor Externe                                                                        |
| <i>AmAnthr</i>   | = American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association |
| <i>AMM</i>       | = Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui                                                                           |
| <i>AMMB</i>      | = Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași                                                                |
| <i>AMN</i>       | = Acta Musei Napocensis                                                                                         |
| <i>AMR</i>       | = Arhivele Militare Române                                                                                      |
| <i>AMS</i>       | = Anuarul Muzeului din Suceava                                                                                  |
| <i>ANB</i>       | = Arhivele Naționale, București                                                                                 |
| <i>ANC</i>       | = Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj                                                                   |
| <i>ANSMB</i>     | = Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București                                                          |
| <i>ANG</i>       | = Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați                                                                 |
| <i>ANI</i>       | = Arhivele Naționale, Iași                                                                                      |
| <i>ANIC</i>      | = Arhivele Naționale Istorice Centrale                                                                          |
| <i>ANR-Cluj</i>  | = Arhivele Naționale, Cluj-Napoca                                                                               |
| <i>ANR-Sibiu</i> | = Arhivele Naționale, Sibiu                                                                                     |
| <i>ANRM</i>      | = Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău                                                           |
| <i>ANRW</i>      | = Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York                                                   |
| <i>ANSMB</i>     | = Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București                                                          |
| <i>ANV</i>       | = Arhivele Naționale, Vaslui                                                                                    |
| <i>AO</i>        | = Arhivele Olteniei                                                                                             |
| <i>AP</i>        | = Analele Putnei                                                                                                |
| <i>APH</i>       | = Acta Poloniae Historica, Varșovia                                                                             |
| <i>AqLeg</i>     | = <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca                            |
| <i>AR</i>        | = Arhiva Românească                                                                                             |
| <i>ArchM</i>     | = Archiva Moldaviae, Iași                                                                                       |
| <i>ArhGen</i>    | = Arhiva Genealogică                                                                                            |
| „Arhiva”         | = „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași                                                    |
| <i>ArhMold</i>   | = Arheologia Moldovei                                                                                           |

|               |                                                                                                                                                          |
|---------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ASRR          | = Arhiva Societății Române de Radiodifuziune                                                                                                             |
| AȘUI          | = Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași                                                                                      |
| ATS           | = Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville                                                                                                |
| AUAIC         | = Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași                                                                                                    |
| AUB           | = Analele Universității „București”                                                                                                                      |
| BA            | = <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice                                                                                              |
| BAR           | = Biblioteca Academiei Române                                                                                                                            |
| BArchB        | = Bundesarchiv Berlin                                                                                                                                    |
| BAR int. ser. | = British Archaeological Reports, International Series                                                                                                   |
| BBRF          | = Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg                                                                                                              |
| BCIR          | = Buletinul Comisiei Istorice a României                                                                                                                 |
| BCMI          | = Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice                                                                                                               |
| BCU-Iași      | = Biblioteca Centrală Universitară, Iași                                                                                                                 |
| BE            | = Bulletin Epigraphique                                                                                                                                  |
| BF            | = Byzantinische Forschungen, Amsterdam                                                                                                                   |
| BJ            | = Bonner Jahrbücher, Bonn                                                                                                                                |
| BMI           | = Buletinul Monumentelor Istorice                                                                                                                        |
| BMIM          | = București. Materiale de istorie și muzeografie                                                                                                         |
| BNB           | = Biblioteca Națională București                                                                                                                         |
| BNJ           | = Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher                                                                                                                 |
| BOR           | = Biserica Ortodoxă Română                                                                                                                               |
| BS            | = Balkan Studies                                                                                                                                         |
| BSNR          | = Buletinul Societății Numismatice Române                                                                                                                |
| ByzSlav       | = Byzantinoslavica                                                                                                                                       |
| CA            | = Cercetări arheologice                                                                                                                                  |
| CAI           | = Caiete de Antropologie Istorică                                                                                                                        |
| CartNova      | = <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia                                                                              |
| CB            | = Cahiers balkaniques                                                                                                                                    |
| CBI           | = <i>Der römische Weihebezirk von Osterburken. Corpus des griechischen und lateinischer Beneficiärer – Inschriften des Römischen Reiches</i> , Stuttgart |
| CC            | = Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)                                                                                                              |
| CCAR          | = Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București                                                                                         |
| CCh           | = <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout                                                                                                                 |
| CChSG         | = <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>                                                                                                             |
| CCSL          | = <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols                                                                                          |
| CDM           | = <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.                                               |
| CDȚR          | = <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006                                               |
| Chiron        | = Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971                                   |
| CI            | = Cercetări istorice (ambele serii)                                                                                                                      |
| CIL           | = <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin                                                                                                         |
| CL            | = Cercetări literare                                                                                                                                     |
| CLRE          | = <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987                                   |
| CN            | = Cercetări Numismatice                                                                                                                                  |
| CNA           | = Cronica Numismatică și Arheologică, București                                                                                                          |
| CSCO          | = <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain                                                                                           |
| CSEA          | = <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice                                                                           |
| CSEL          | = <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter                                                                                 |
| CSPAMI        | = Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești                                                                                   |
| CT            | = Columna lui Traian, București                                                                                                                          |

|                               |                                                                                                                                                                     |
|-------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>CTh</i>                    | = <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971 |
| <i>Cv.L</i>                   | = Convorbiri literare (ambele serii)                                                                                                                                |
| „ <i>Dacia</i> ”, <i>N.S.</i> | = Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București                                                                                      |
| <i>DGAS</i>                   | = Direcția Generală a Arhivelor Statului                                                                                                                            |
| <i>DI</i>                     | = Diplomatarium Italicum                                                                                                                                            |
| <i>DIR</i>                    | = <i>Documente privind istoria României</i>                                                                                                                         |
| <i>DIRRI</i>                  | = <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>                                                                                           |
| <i>DOP</i>                    | = Dumbarton Oaks Papers                                                                                                                                             |
| <i>DTN</i>                    | = <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău                                                                                                                             |
| <i>DRH</i>                    | = <i>Documenta Romaniae Historica</i>                                                                                                                               |
| <i>EB</i>                     | = Études Balkaniques                                                                                                                                                |
| <i>EBPB</i>                   | = Études byzantines et post-byzantines                                                                                                                              |
| <i>EDCS</i>                   | = <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> ( <a href="http://www.manfredclauss.de/">http://www.manfredclauss.de/</a> )                                              |
| <i>EDR</i>                    | = <i>Epigraphic Database Roma</i> ( <a href="http://www.edr-edr.it/default/index.php">http://www.edr-edr.it/default/index.php</a> )                                 |
| <i>EpigrAnat</i>              | = Epigraphica Anatolica, Münster                                                                                                                                    |
| <i>ERAsturias</i>             | = F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.                                                                                              |
| <i>EuGeSta</i>                | = <i>Journal of Gender Studies in Antiquity</i>                                                                                                                     |
| <i>Gerión</i>                 | = Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid                                                                                                                       |
| <i>GB</i>                     | = Glasul Bisericii                                                                                                                                                  |
| <i>GCS</i>                    | = <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969                                                                                |
| <i>GLK</i>                    | = <i>Grammatici Latini Keil</i>                                                                                                                                     |
| <i>HEp</i>                    | = <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid                                                                                                                              |
| „ <i>Hierasus</i> ”           | = <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani                                                                                                    |
| <i>HM</i>                     | = Heraldica Moldaviae, Chișinău                                                                                                                                     |
| <i>HU</i>                     | = Historia Urbana, Sibiu                                                                                                                                            |
| <i>HUI</i>                    | = Historia Universitatis Iassiensis, Iași                                                                                                                           |
| <i>IDR</i>                    | = <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , Bucurști-Paris                                                                                                             |
| <i>IDRE</i>                   | = <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000                                     |
| <i>IGLN</i>                   | = <i>Inscriptions grecques et latines de Novae</i> , Bordeaux                                                                                                       |
| <i>IGLR</i>                   | = <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976                                                              |
| <i>IILPecs</i>                | = <i>Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991                                                              |
| <i>ILAlg</i>                  | = <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris                                                                                                                     |
| <i>ILB</i>                    | = <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989                                                    |
| <i>ILD</i>                    | = <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București                                                                                                                    |
| <i>ILN</i>                    | = <i>Inscriptiones latines de Novae</i> , Poznan                                                                                                                    |
| <i>ILLPRON</i>                | = <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986                                            |
| <i>ILS</i>                    | = <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892                                                                                                                      |
| <i>IMS</i>                    | = <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad                                                                                                                 |
| <i>IN</i>                     | = „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași                                                                                                                 |
| <i>ISM</i>                    | = <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999                                                                       |
| <i>JGO</i>                    | = <i>Jahrbücher für Geschichte Osteuropas</i>                                                                                                                       |
| <i>JL</i>                     | = Junimea literară                                                                                                                                                  |
| <i>JRS</i>                    | = The Journal of Roman studies, London                                                                                                                              |
| <i>LR</i>                     | = Limba română                                                                                                                                                      |
| <i>Lupa</i>                   | = <i>Ubi Erat Lupa</i> ( <a href="http://lupa.at/">http://lupa.at/</a> )                                                                                            |
| <i>MA</i>                     | = Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț                                                                                                                                |

|                |                                                                                                                                                                                                             |
|----------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>MCA</i>     | = Materiale și cercetări arheologice                                                                                                                                                                        |
| <i>MEF</i>     | = <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău                                                                                                                                   |
| <i>MEFRA</i>   | = <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma                                                                                                                                            |
| <i>MGH</i>     | = <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877- |
| <i>MI</i>      | = Magazin istoric, București                                                                                                                                                                                |
| <i>MIM</i>     | = Materiale de istorie și muzeografie                                                                                                                                                                       |
| <i>MM</i>      | = Mitropolia Moldovei                                                                                                                                                                                       |
| <i>MMS</i>     | = Mitropolia Moldovei și Sucevei                                                                                                                                                                            |
| <i>MN</i>      | = Muzeul Național, București                                                                                                                                                                                |
| <i>MO</i>      | = Mitropolia Olteniei                                                                                                                                                                                       |
| <i>MOF</i>     | = Monitorul Oficial al României                                                                                                                                                                             |
| <i>Navarro</i> | = M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.                                                                                            |
| <i>NBA</i>     | = <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum                                                                                                                          |
| <i>NDPAC</i>   | = <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008                                                                  |
| <i>NEH</i>     | = <i>Nouvelles études d'histoire</i>                                                                                                                                                                        |
| <i>OI</i>      | = Opțiuni istoriografice, Iași                                                                                                                                                                              |
| <i>OPEL</i>    | = <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002                                                                                                                 |
| <i>PG</i>      | = <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912                                                                                                                    |
| <i>PIR</i>     | = <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.                                                                                                                             |
| <i>PLRE</i>    | = <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992                                                                       |
| <i>RA</i>      | = Revista arhivelor                                                                                                                                                                                         |
| <i>RBAR</i>    | = Revista Bibliotecii Academiei Române, București                                                                                                                                                           |
| <i>RC</i>      | = Revista catolică                                                                                                                                                                                          |
| <i>RdI</i>     | = Revista de istorie                                                                                                                                                                                        |
| <i>REByz</i>   | = <i>Revue des Études Byzantines</i>                                                                                                                                                                        |
| <i>RER</i>     | = <i>Revue des études roumaines</i>                                                                                                                                                                         |
| <i>RESEE</i>   | = <i>Revue des études Sud-Est européennes</i>                                                                                                                                                               |
| <i>RGI</i>     | = Revista Generală a Învățământului                                                                                                                                                                         |
| <i>RHP</i>     | = <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena                                                                                                     |
| <i>RHSEE</i>   | = <i>Revue historique de Sud-Est européen</i>                                                                                                                                                               |
| <i>RI</i>      | = Revista istorică (ambele serii)                                                                                                                                                                           |
| <i>RIAF</i>    | = Revista pentru istorie, arheologie și filologie                                                                                                                                                           |
| <i>RIB</i>     | = <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra                                                                                                                                                             |
| <i>RIM</i>     | = Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău                                                                                                                                                                   |
| <i>RIR</i>     | = Revista istorică română, București                                                                                                                                                                        |
| <i>RIS</i>     | = Revista de istorie socială, Iași                                                                                                                                                                          |
| <i>RITL</i>    | = Revista de istorie și teorie literară                                                                                                                                                                     |
| <i>RIU</i>     | = <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta                                                                                                                                                      |
| <i>RJMH</i>    | = <i>The Romanian Journal of Modern History</i> , Iași                                                                                                                                                      |
| <i>RM</i>      | = Revista muzeelor                                                                                                                                                                                          |
| <i>RMD</i>     | = <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra                                                                                                                                                                   |
| <i>RMM</i>     | = <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz                                                                                    |
| <i>RMM-MIA</i> | = Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă                                                                                                                                     |
| <i>RMR</i>     | = Revista Medicală Română                                                                                                                                                                                   |
| <i>RRH</i>     | = <i>Revue roumaine d'histoire</i>                                                                                                                                                                          |

---

|                   |                                                                                               |
|-------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>RRHA</i>       | = Revue roumaine de l'histoire de l'art                                                       |
| <i>RRHA-BA</i>    | = Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts                                        |
| <i>RSIAB</i>      | = Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău                            |
| <i>Rsl</i>        | = Romanoslavica                                                                               |
| <i>SAHIR</i>      | = Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București                                      |
| <i>SAI</i>        | = Studii și Articole de Istorie                                                               |
| <i>SANIC</i>      | = Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale                                             |
| <i>SCB</i>        | = Studii și cercetări de bibliologie                                                          |
| <i>SCh</i>        | = <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris                                                          |
| <i>SCIA</i>       | = Studii și cercetări de istoria artei                                                        |
| <i>SCIM</i>       | = Studii și cercetări de istorie medie                                                        |
| <i>SCIV/SCIVA</i> | = Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)                                        |
| <i>SCN</i>        | = Studii și Cercetări Numismatice, București                                                  |
| <i>SCȘI</i>       | = Studii și cercetări științifice, Istorie                                                    |
| <i>SEER</i>       | = The Slavonic and East European Review                                                       |
| <i>SHA</i>        | = <i>Scriptores Historiae Augustae</i>                                                        |
| <i>SJAN</i>       | = Serviciul Județean al Arhivelor Naționale                                                   |
| <i>SMIC</i>       | = Studii și materiale de istorie contemporană, București                                      |
| <i>SMIM</i>       | = Studii și materiale de istorie medie, București                                             |
| <i>SMIMod</i>     | = Studii și materiale de istorie modernă, București                                           |
| <i>SOF</i>        | = Südost-Forschungen, München                                                                 |
| <i>ST</i>         | = Studii Teologice, București                                                                 |
| <i>StAntArh</i>   | = <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași                                               |
| <i>T&amp;MBYZ</i> | = <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i> |
| <i>ThD</i>        | = Thraco-Dacica, București                                                                    |
| <i>TR</i>         | = Transylvanian Review, Cluj-Napoca                                                           |
| <i>TV</i>         | = Teologie și viața, Iași                                                                     |
| <i>ZPE</i>        | = Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik                                                  |
| <i>ZSL</i>        | = Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde                                                 |